

Citation style

Zerbst, Jan: review of: Alexandr Daniel / Zbigniew Gluza, Slovník disidentů. Přední osobnosti opozičních hnutí v komunistických zemích v letech 1956-1989, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019, in: Český časopis historický, 2019, 3, p. 829-831, DOI: 10.15463/rec.1386253263

First published: Český časopis historický, 2019, 3

český časopis historický

copyright

This article may be downloaded and/or used within the private copying exemption. Any further use without permission of the rights owner shall be subject to legal licences (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

ignorována. Autorské duo také věnuje část kapitoly historikům, kteří tento fakt reflektují a snaží se navracet Židy zpět do historie. Čtvrtá kapitola analyzuje obraz Žida především jako sionisty, tedy tak, jak byl prezentován komunistickým režimem. Vývoj problematiky sionismu je tu zkoumán obsírně, autoři neopomíjí vztahy Československa a Sovětského svazu se státem Izrael. Podrobně se pak věnují nejvýznamnějšímu období kolem procesu se Slánským, ale všímají si i normalizace a přežívání antisionistických stereotypů až do revoluce 1989. Autorské duo si všímá vlivu Moskvy, neopomíjí sledovací akce StB, ale ani pro-židovský akcent Pražského jara. Jejich zájem sahá až po normalizační antisemitské tendence na stránkách časopisu *Tribuna*. Na závěr kapitoly autoři ovšem konstatují, že není jasné, jaký skutečný dopad měla tato nepřetržitá komunistická kampaň na společnost obou národů. Vzepětí celospolečenského antisemitismu lze totiž doložit pouze jednorázově v souvislosti s procesem s Rudolfem Slánským.

Monografie *The Jew in Czech and Slovak imagination* je cenným příspěvkem k mezinárodním židovským studiím. Nabízí komplexní obraz Židů tak, jak byl většinové společnosti prezentován politickou propagandou na stránkách novin, časopisů, v rozhlasu, ve filmu, ale i v historiografii. Skutečné představy o Židech, které tato propaganda zakotvila ve společnosti, nejsou ovšem, jakkoliv tomu název nabádá, hlavním meritem publikace. Kniha sumarizuje řadu různých propagandistických vlivů na společnost, v níž vytvářely obraz Židů. Problematika vnímání Židů a s tím související antisemitismus měl ovšem v každém období komplexní pozadí, jehož rozbor již analyzovala Hana Kubátová a Jana Láníčka nepřináší. Díky pohledu, zkoumajícímu dlouhé

časové období a proměňující se politickou realitu přináší ovšem kniha neobvyklý pohled na celkový vývoj problematiky.

V knize čtenář najde obsáhlý soupis pramenů a bibliografii. Jsou tu seznámeny zkoumané archivní dokumenty nejen z československých archivů, ale i z Izraele a USA. Bibliografie obsahuje rozsáhlý seznam tiskovin, ze kterých je v publikaci hojně citováno, a soupis sekundární literatury, z níž autorský tým čerpal. Autoři nepropadli „tunelovému“ vidění problematiky, zatížené českou historickou zkušeností a s tím souvisejícím bádáním, byli schopni své téma reflektovat objektivně. Kniha týmu Hany Kubátové a Jana Láníčka tak seznamuje s jedním z velmi významných a bolestivých témat moderní historie, které je – ve svých společenských a aktuálních dopadech – dodnes opomíjeno.

Sára Wienerová

Alexandr DANIEL –

Zbigniew GLUZA (edd.)

Slovník disidentů. Přední osobnosti opozičních hnutí v komunistických zemích v letech 1956–1989

Praha, Ústav pro studium totalitních režimů 2019, 906 s.,

ISBN 978-80-88292-11-1.

V rámci 30. jubilea zhroutil komunistických režimů ve střední a východní Evropě vydal Ústav pro studium totalitních režimů první část dvoudílné publikace *Slovník disidentů: Přední osobnosti opozičních hnutí v komunistických zemích v letech 1956–1989*. První díl je věnován disidentům evropských států, které se nacházely během studené války ve sféře vlivu Sovětského svazu. Konkrétně se jednalo o Albánii,

Bulharsko, Maďarsko, Německou demokratickou republiku, Polsko, Rumunsko, Československo a bývalou Jugoslávií. Na září 2019 je připraveno publikování druhé části, jež přinese biografické portréty odpůrců politického establishmentu v jednácti zemích bývalého SSSR.

Historie vzniku této knihy se začala psát na podzim 1996, kdy se v Podkowě Leśné u Varšavy sešli představitelé opozičních hnutí, disidenti a badatelé čtrnácti zemí bývalého sovětského bloku. Autorský tým byl rozsáhlý, o čemž svědčí i fakt, že jen na první části se podílelo na devadesát autorů. Koordinátorem projektu se stal Jerzy Kochanowski, redakční práce celého díla ležela na bedrech Zbigniewa Gluzy (oba zmínění vědci jsou z polského Centra KARTA) a Alexandra Daniela z moskevského Centra výzkumu, informací a šíření (NIPC). Do češtiny knihu přeložila Petruška Šustrová, která tvořila programovou radu české redakce s Petrem Pospíchalem.

Knihy je rozdělena na dvě stěžejní části. První je „Úvod“, v němž jsou vysvětleny pohnutí autorů k vydání této knihy a je vylouženo metodologické ukotvení práce. Navazují kapitoly, seřazené dle dnešního uspořádání států střední a východní Evropy. Oddíl, věnovaný Československu, byl rozdělen na českou a slovenskou část. Jugoslávie je rozčleněna na kdysi svazové, dnes suverénní republiky. Jednalo se o Bosnu a Hercegovinu, Chorvatsko, Makedonii, Slovinsko, Srbsko a Černou Horu.

V úvodu každé kapitoly se nachází popis disidentského hnutí se základní bibliografií dějin disentu dané země. Následuje „Kalendárium“, obsahující přehled hlavních událostí, spojených se vznikem a formováním disidentského hnutí každé země. „Glosář“ představuje seznam nejvýznamnějších

událostí, akcí, institucí, periodik, publikací a represí, které se objevují v jednotlivých životopisech. Ty jsou seřazené v abecedním pořadí. Obsahují informace o disidentské činnosti, kterou se autoři pokusili zasadit do kontextu dané doby. Popis disidentských skutků jednotlivých osobností nezahrnuje pouze protirežimní aktivitu, některé medailonky dále sledují i kariéry disidentů po pádu komunistického univerza.

Zaměříme-li se na využití archivní prameny, zjistíme absenci fondů archivů komunistické proveniencie. Autoři se cíleně zaměřovali na dílo disidentů v rámci opoziční činnosti, na samizdatovou a exilovou literaturu. Citované jsou i odborné publikace, jež se pojí s disentem.

Autoři si dali záležet na výběru hlavních protagonistů disidentského hnutí. Měli detailně rozvrženo, koho mohli do publikace zahrnout: původní koncept projektu počítal s přibližně tisícem disidentských jmen. Nakonec musela být stanovena kritéria vložení osobností do slovníku. Stěžejní kritéria jsou dvě: Zaprvé chronologické – aktivita disidentů započínala až od úmrtí Josifa Vissarionoviče Stalina a měla probíhat do období perestrojky. Zadruhé musela započitatelná disidentská činnost vykazovat otevřený odpor vůči komunistickému zřízení při obraně lidských a občanských práv.

Přílohy knihy obsahují rozsáhlý jmenný rejstřík, do něhož byli zařazeni autoři jednotlivých textů, samotné osoby ze životopisů a překladatelé. V rámci rejstříku jsou uvedeny některé osoby jen prostřednictvím iniciál, jelikož v původní verzi nebyla uvedena kompletní jména. Každý stát je uveden mapou, v níž je zakreslena jeho geografická poloha. Když jsem se zamýšlel, co bych mohl této práci vytknout, jen velmi těžko se mi hledaly příklady, jež mohu demonstrovat. Knize

můžeme vytknout jistou disproporcii mezi jednotlivými státy, poněvadž např. u Albánie je představena pouze stručná historie období vlády Envera Hodži, „Kalendárium“ a spisovatel Fatos Luboňa. Přitom v zemi, v níž jakýkoliv projev občanské nespokojenosti se systémem vedl k dlouholetým trestům vězení či popravě, by se hodilo sepsat životopis alespoň kněze Štefena Kurtiho, jenž byl odsouzen k trestu smrti v roce 1973 za to, že pokřtil dítě. Bosna a Hercegovina je pro změnu opatřena pouze „Úvodem“, přičemž složitá národnostní struktura státu sama vybízela k zmínění zástupců tří významných etnik: Srbů, Muslimů a Chorvatů. Je to důležité s ohledem na kontinuitu s vývojem Bosny a Hercegoviny v devadesátých letech. Je škoda, že zde není zastoupena alespoň postava Aliji Izetbegoviće, který byl v roce 1983 zatčen za sepsání *Islámské deklarace* a v devadesátých letech stnul v čele Bosny a Hercegoviny.

V publikaci se zřetelně projevuje nevýhoda encyklopedického díla, které nedává prostor pro hlubší biografickou analýzu. Tuto tezi lze dokumentovat na příspěvku Jana Kowalskiho o polském historikovi a publicistovi Leszku Moczulském. Autor totiž napsal, že Moczulski zatajil vědomou spolupráci se Státní bezpečností v letech 1969–1977, což potvrdil Nejvyšší soud v roce 2007. Tyto informace však autor dále nevyšvětlil ani neuvedl do kontextu. Toto negativní sdělení zákonitě vyvolává otázku, proč se tak stalo.

Výše zmíněné výtky jsou však převáženy pozitivy této práce. Na jednom místě jsou zde předestřeny životy významných disidentů. Při čtení medailonků lze sledovat paralely v biografích různých protagonistů, které tak otevírají dveře potenciálnímu výzkumu se sociologickým a kulturně antropologickým akcentem. Kvitovat lze i přístup

Ústavu pro studium totalitních režimů, který českou mutaci publikace umístil na své webové stránky, kde je volně přístupná pro všechny zájemce. Publikace je též vzorovou ukázkou kvalitní mezinárodní spolupráce. Zřejmě nejceněnější se jeví důkladná dokumentační práce, protože jednotlivé „národní“ redakce dokázaly dohledat a utřídit obsáhlou disidentskou literaturu. Jedná se o mimořádný encyklopedický počin, jehož význam bude zřetelný zejména poté, kdy vyjde druhý, sovětský díl.

Jan Zerbst